

Ngritja e çmimeve të energjisë – masat për zbutjen e krizës energjetike

Analizë politikash

Korrik 2022

www.indep.info

Autor: **Bekim Jakupi**

Kontribues: **Liron Gjocaj**

Redaktor: **Dardan Abazi**

Zhvillimi i Qëndrueshëm
Sustainable Development

Instituti për Politika Zhvillimore – INDEP

Botim i Institutit për Politika Zhvillimore (INDEP). Të gjitha të drejtat janë të rezervuara. Asnjë pjesë e këtij botimi nuk guxon të riprodhohet, të ruhet në ndonjë sistem të të dhënave apo të transmetohet, në asnjë formë apo mënyrë, pa pëlqim paraprak nga botuesi. Botimi mund të shpërndahet në formë elektronike, por vetëm në tërësi dhe vetëm për qëllime jokomerciale.

Mbështetur nga:

Rockefeller
Brothers Fund
Philanthropy for an Interdependent World

Ky punim është publikuar me mbështetjen e Fondit të Vëllezërve Rockefeller. Përmbajtja e këtij dokumenti, duke përfshirë opinionet e shprehura, jo domosdoshmërisht reflektojnë ato të donatorëve të INDEP, stafit të tyre, bashkëpunëtorëve apo Bordit.

Përmbajtja

Hyrje	4
Shtrimi i problemit	5
Rasti i Kosovës.....	6
Objektivat	9
Opsionet	9
Masat nga shtetet europiane.....	10
Masat nga shtetet e Ballkanit.....	12
Masat e Republikës së Kosovës.....	15
Masat e menjëhershme për mbrojtjen e konsumatorëve dhe bizneseve:	16
Masat afatmesme për mbrojtjen e konsumatorëve dhe bizneseve:	16
Masat afatgjata për mbrojtjen e konsumatorëve dhe bizneseve:	17
Analiza e opsioneve	18
Analiza e masave afatshkurtra.....	18
Analiza e masave afatmesme.....	22
Analiza e masave afatgjata	24
Konsiderata të veçanta për grupin e konsumatorëve me zgjedhje të kufizuar të ngrohjes	25
Përfundime	26

Hyrje

Bota hyri në vitin 2022 me pasiguri nën hijen armiqësore të pandemisë COVID-19. Kjo pasiguri u përforcua më tej nga kriza politike në zhvillim që çoi në agresionin rus kundër Ukrainës. Këto ngjarje kanë ndikuar negativisht në çdo cep të globit dhe pasojat e saj po shfaqen më rëndë mbi besueshmërinë e furnizimit, kapacitetin e energjisë elektrike dhe sigurinë e energjisë. Shkaqe të tjera përfshijnë ngjarjet ekstreme të motit, siç theksohet nga Herbert Smith Freehills Consultancy: **"Shkaktarët janë një kombinim i rimëkëmbjes pas pandemisë, ngjarjeve ekstreme të motit dhe gjeopolitikës së këputur, të cilat kanë rritur kërkesën dhe kanë rrezikuar ofertën"**.¹

Rritja e kërkesës për energji elektrike solli në praktikë ligjin ekonomik të mekanizmave të ofertës dhe kërkesës që rezultoi në çmime të larta të energjisë. Efekti domino ndoqi shembullin dhe rritja e çmimeve të energjisë u reflektua me rritje të çmimeve në tërësinë e mallrave dhe shërbimeve, duke rënduar jetën e të gjithëve. Rrethanat ekonomike që rezultojnë kërkojnë ndërhyrje. Shumica e vendeve të prekura kanë ndërmarrë veprime të ndryshme dhe kanë prezantuar politika që ndihmojnë në tejkalimin e kësaj barre, veçanërisht me politikat për të lehtësuar peshën e faturave të gazit dhe energjisë elektrike.

Republika e Kosovës, përkundër buxhetit të kufizuar dhe rrethanave të vështira të përgjithshme ekonomike, i është dashur të mobilizojë burimet e saj monetare për të ndërhyrë në çmimet e faturave të energjisë elektrike, në një kohë kur shumë prej tyre janë goditur nga humbja e të ardhurave, edhe për shkak të papunësisë së lartë por edhe si rrjedhojë e nivelit të ulët të pagave. Kriza energjetike në Republikën e Kosovës ka edhe një dimension tjetër. Republikës së Kosovës i mungon kapaciteti i mjaftueshëm i prodhimit të energjisë elektrike për të përmbushur një kërkesë gjithnjë në rritje të energjisë elektrike. Termocentralet e saj të prodhimit të linjtit janë të vjetruara dhe shpesh përjetojnë dështime teknike. Një pjesë e madhe e popullsisë urbane përdor energjinë elektrike për ngrohje, prandaj kërkesa në rritje kërkon importe të energjisë elektrike dhe ndonjëherë çmimet e importit arrijnë edhe vlerat deri në 540 Euro për MWh (gjatë stinës së dimrit).²

Problemet që lidhen me çmimet e larta të energjisë pritet të ndikojnë tek qytetarët në një të ardhme të afërt dhe masat lehtësuese do të duhet të aplikohen dhe të vazhdojnë. **"Sa më gjatë të vazhdojë kjo situatë, aq më shumë qeveritë do të detyrohen të synojnë mbështetjen e tyre ndaj segmenteve të veçanta të shoqërisë – një triazh i vështirë, si ekonomikisht ashtu edhe politikisht"**.³ Republika e Kosovës, në përputhje me vendet e tjera anembanë globit, dhe përkundër plagëve të saj ekonomike, do të duhet të zbatojë politika për parandalimin e krizës ekonomike pasi rritja e çmimit të energjisë elektrike pritet të vazhdojë edhe gjatë fundit të vitit 2022, por dhe më tej.

¹ Herbert Smith Freehills, A very British energy crisis- keep calm and transition faster, e qasshme në: <https://www.herbertysmithfreehills.com/insight/a-very-british-energy-crisis-%E2%80%93-keep-calm-and-transition-faster#:~:text=As%20we%20set%20out%20in,increased%20demand%20and%20compromised%20supply>.

² Balkan Green Energy News, Electricity prices hit record high on SEEPEX- EUR 540 per MWh, e qasshme në: <https://balkangreenenergynews.com/electricity-prices-hit-record-high-on-seepex-eur-540-per-mwh/>

³ Bloomberg, Europe's Governments Face a Reckoning as Energy Prices Surge, e qasshme në: <https://www.bloomberg.com/news/articles/2022-01-16/europe-s-energy-crisis-how-governments-are-trying-to-curb-soaring-bills>

Shtrimi i problemit

Efektet e COVID-19 në sektorin e energjisë janë të ndryshme dhe ndryshojnë nga vendi në vend, industri, biznese dhe familje. Fillimisht, kriza shkaktoi një rënie të kërkesës për energji për shkak të bllokimeve që detyruan disa industri dhe biznese të operojnë pjesërisht ose të ndërpresin aktivitetin e tyre. Kufizimet globale dhe kombëtare të udhëtimit çuan në një ulje të kërkesës për karburant. Në përgjithësi kërkesa për energji, përfshirë energjinë elektrike, ra ndjeshëm. Sipas vlerësimit të IEA, gjatë vitit 2020 kërkesa globale për energji elektrike ra me 5%, me 10% ulje në disa rajone.⁴ Me rënien e kërkesës, u zvogëlua edhe oferta.

Ndërsa kufizimet filluan të lehtësohen, kërkesa për energji u rrit papritur. Rritja nuk mund të krahasohej me ofertën për shkak të problemeve logjistike, rezervave të papërshtatshme të karburantit, platformave joaktive të nxjerrjes së karburantit për shkak të problemeve të mirëmbajtjes, etj. Nxjerrja e ngadaltë e gazit, që mund të thuhet për të mbajtur çmimet e gazit të larta, kontribuoi më tej në krizë. Për më tepër, tregu i energjisë po kalonte nga karburantet fosile në burime më të qëndrueshme të energjisë për të përmbushur angazhimet klimatike që nënkuptonte dekomisionimin e termocentraleve të energjisë elektrike që punonin me lëndë djegëse fosile. Sipas Bloomberg Philanthropies, **"162 nga 324 fabrikat e qymyrit të Evropës kanë mbyllur ose konfirmuar daljet në pension para 2030, duke shënuar gjysmën e rrugës në fushatën për të tërhequr të gjitha fabrikat e qymyrit në kontinent më së voni deri në vitin 2030"**.⁵ Kjo nënkuptonte më pak energji në treg, duke rezultuar në vështirësi të mëtejshme në anën e ofertës.

Kjo krizë ka pasur ndikime ekonomike në nivel global dhe do të vazhdojë kështu edhe në të ardhmen e afërt. Si rezultat i agresionit rus në Ukrainë, vendet kanë vendosur embargo ndaj gazit rus, gjë që vetëm do të përkeqësojë krizën e çmimeve të energjisë pasi Rusia furnizon pjesën më të madhe të gazit në Evropë, veçanërisht në Gjermani, një nga vendet më të industrializuara dhe konsumatori më i madh i energjisë në Evropë. **"Ndër vendet evropiane, konsumi primar i energjisë ishte më i larti në Gjermani në vitin 2020, me 12.11 exajoules"**.⁶ Pritet që faturat e energjisë në Evropë të rriten me 30% për gjatë vitit 2022.⁷

⁴ International Energy Agency (IEA), Global Energy Review 2020, e qasshme në: <https://www.ica.org/reports/global-energy-review-2020>

⁵ Bloomberg Philanthropies, "50% of All Coal Plants in Europe Set to Close, Marking a Major Milestone in Phase Out of Coal in Europe by 2030", e qasshme në: <https://www.bloomberg.org/press/50-of-all-coal-plants-in-europe-set-to-close-marking-major-milestone-in-phase-out-of-coal-in-europe-by-2030/#:~:text=NEW%20YORK%2C%20NY%20%26%20BRUSSELS%20%E2%80%93,by%202030%20at%20the%20latest>.

⁶ Statista, Primary energy consumption in selected countries in Europe in 2020*, e qasshme në: <https://www.statista.com/statistics/332520/primary-energy-consumption-in-selected-countries-in-europe/#:~:text=Among%20the%20European%20countries%2C%20primary,France%20and%20the%20United%20Kingdom>

⁷ Euler Hermes- now Allianz Trade, The (energy) price of war for European households, e qasshme në: https://www.eulerhermes.com/en_global/news-insights/economic-insights/energy-prices-household-income-squeeze.html

Rasti i Kosovës

Krahas shteteve të tjera evropiane, kjo krizë sigurisht që ka prekur edhe Republikën e Kosovës. Pasojat e saj u mishëruan pak a shumë në të gjitha punët e saj, me një shfaqje të theksuar në koston dhe furnizimin me energji elektrike. Republika e Kosovës ka pasur probleme me mungesën e energjisë elektrike shumë përpara krizës energjetike por pamjaftueshmëria është plotësuar me importe. Për shkak të kësaj varësie të madhe nga importet dhe trazirave që rezultuan në tregjet ndërkombëtare të energjisë, të shoqëruara me çmimet e shfrenuara të energjisë elektrike, Republika e Kosovës u gjend në një nga krizat më të thella energjetike në historinë e saj të pasluftës. Kjo situatë u përkeqësua në rastin e futjes së ndërprerjeve të energjisë dhe shpalljes së gjendjes së jashtëzakonshme: **“Më 29 dhjetor 2021, qeveria shpalli gjendjen e jashtëzakonshme disa kufizime (përfshirë ndërprerjet e energjisë) do të jenë në fuqi për 60 ditë”**.⁸

Përveç problemeve të lidhura me varësinë e madhe nga importi, Republika e Kosovës u përball edhe me çështje të tjera vendore që i shtuan edhe më shumë vështirësitë në sektorin e saj energjetik. Furnizuesi i vetëm i energjisë elektrike në Republikën e Kosovës pa dyshim nuk ka siguruar kontrata të ardhshme për importin e energjisë elektrike, si në rastin e Shqipërisë dhe Maqedonisë së Veriut. Rritja e papritur e çmimit të energjisë elektrike në treg e vendosi Kosovën në një pozitë të vështirë për të blerë energji elektrike me çmime të larta ose për të racionuar përdorimin e saj të energjisë elektrike duke zbatuar ndërprerjet e energjisë elektrike.

Për t'i bërë gjërat edhe më keq, me rritjen e konsumit të energjisë gjatë dimrit të vitit 2021, njësi B2 e Termocentralit Kosova B pësoi një dështim teknik që e privoi Kosovën nga kapaciteti potencial 339 MWh, që është afërsisht 35% e prodhimit të saj aktual. “Përdorimi i energjisë i Kosovës përdoret më së shumti nga familjet, dhe shumica e këtij përdorimi të energjisë është për ngrohje gjatë dimrit” në mungesë të mjeteve të tjera në dispozicion.⁹

Në përgjithësi, në fund të dhjetorit 2021, situata u zhvillua në rrethanat e mëposhtme:

1. Ka pasur mungesë të furnizimit me energji elektrike në tregun ndërkombëtar,
2. Kapacitetet ekzistuese të prodhimit të energjisë elektrike të Kosovës ishin përafërsisht 900 MWh, ndërsa konsumi maksimal i energjisë elektrike ishte mesatarisht 1,200 MWh, një deficit prej rreth 300 MWh,
3. Dështimi i Njesisë B2 të Termocentralit Kosova B “shkaktoi zvogëlimin e prodhimit të energjisë”, duke privuar tregun nga 339 MWh të tjera,
4. Kosova normalisht importonte 10-15% të energjisë së saj, por kjo shifër ishte rritur në 40% gjatë krizës,¹⁰
5. Çmimet e importit të energjisë elektrike arritën deri në 540 Euro për MWh,

⁸ The Vienna Institute for International Economic Studies, Kosovo Overview, e qasshme në: <https://wiiw.ac.at/kosovo-overview-ce-23.html>

⁹ International Trade Administration, Kosovo Country Commercial Guide, e qasshme në: <https://www.trade.gov/country-commercial-guides/kosovo-energy>

¹⁰ Reuters, e qasshme në: <https://www.reuters.com/markets/commodities/residents-fire-up-generators-kosovo-energy-crisis-escalates-2021-12-28/#:~:text=Kosovo%20produces%20most%20of%20its,40%25%20during%20the%20current%20crisis>

6. KESCO importonte energji elektrike për të mbushur këtë boshllëk, duke paguar ndonjëherë 10 herë çmimin që u ngarkonte konsumatorëve.

“Qeveria e Republikës së Kosovës, ndërhyri duke i ndarë 20 milionë euro Korporatës Energjetike të Kosovës (KEK) për tejkalimin e krizës energjetike në vend”, përveç 12 milionë eurove që ishin shpenzuar tashmë për importet e energjisë elektrike gjatë nëntorit dhe dhjetorit 2021. Thjesht, situata po përkeqësohej në atë masë sa qeveria duhej të ndërhynte duke injektuar miliona euro për të siguruar furnizimin e tërësishëm të energjisë elektrike për familjet dhe konsumatorët komercial. Operatori i Sistemit të Shpërndarjes (KEDS) dhe Ofruesi Universal i Shërbimeve të Energjisë Elektrike (KESCO) bënë një rishikim të jashtëzakonshëm të tarifave të energjisë elektrike, për të reflektuar rritjen e çmimeve të importit.

Në shkurt të vitit 2022, Zyra e Rregullatorit të Energjisë së Kosovës (ZRRE) miratoi një bllok tarifë të pjerrët që **“kërkon konsumatorët të paguajnë çmime më të larta me një nivel më të lartë të përdorimit”**,¹¹ saktësisht për ata që konsumojnë mbi pragun 800 MWh. Tarifat e reja për konsumin e energjisë elektrike mbi 800 kWh u rritën në 5,9 cent për kWh për tarifën e ulët të natës dhe 12,52 cent për kWh për tarifën e lartë të ditës, kundrejt çmimeve të mëparshme prej 2,89 cent për tarifën e natës dhe 6,75 cent për kWh për tarifën e lartë. Duke lënë mënjanë 800 kWh të parë të energjisë elektrike të konsumuar që mbetet në të njëjtin nivel çmimi, çdo konsum mbi këtë prag u vendos të shkaktojë një rritje prej gati 100%.

Kjo bllok tarifë e pjerrët “prek 22% të konsumatorëve”¹² bazuar në deklaratën e KESCO-s për media. Për shkak të protestave publike, qeveria e Republikës së Kosovës ka premtuar 100 milionë euro për të lehtësuar barrën e qytetarëve për periudhën deri më 31 mars 2023. “Zyra e Rregullatorit për Energji ka miratuar 179.56 milionë euro për KEDS-in dhe 347 milionë euro për të hyrat e KESCO-s. Të hyrat e miratuara të KESCO-s janë ulur në 100 milionë euro, pasi kjo shumë do të subvencionohet nga Qeveria e Kosovës për shkak të rritjes së çmimeve të energjisë në tregun ndërkombëtar.”¹³

Me rritjen e çmimit të energjisë elektrike, deri në prill 2023, efektet nuk do të jenë të dukshme në faturën e energjisë elektrike të konsumatorit. Kjo për shkak të subvencionit prej 100 milionë eurosh nga qeveria që kompenson rritjen e çmimit të energjisë elektrike në burim. Duke qenë se rritja e çmimeve po subvencionohet për periudhën 31 mars 2022 deri më 1 prill 2023, një pyetje që kërkon një përgjigje është se **çfarë do të ndodhë më pas?**

1. A do të subvencionojë qeveria e Republikës së Kosovës rritjen aktuale të çmimit edhe për një vit?
2. A do të ketë rritje të tjera të energjisë elektrike?
3. A do të mund ta përballojë faturën e energjisë elektrike qytetari i thjeshtë kosovar pas marsit 2023?

Duke i parë treguesit ekonomikë të Republikës së Kosovës, një sy i stërvitur sigurisht që do të vërejë se rritja e çmimeve do t'u shkaktojë pashmangshëm vështirësi familjeve kosovare,

¹¹ Primer on Rate Design for Cost-Reflective Tariffs, National Association of Regulatory Utility Commissioners (NARUC), e qasshme në: <https://pubs.naruc.org/pub.cfm?id=7BFEF211-155D-0A36-31AA-F629ECB940DC>

¹² Radio Evropa e Lire, e qasshme në: <https://www.evropaelire.org/a/tarifate-reja-te-rrymes-/31695175.html>,

¹³ Monitor, e qasshme në: <https://www.monitor.al/shtrenjtimi-i-rrymes-ne-kosove-zrre-me-vendim-para-20-shkurtit/>

Objektivat

Ky punim zhvillon një vështrim mbi politikat e nevojshme për të siguruar që krizat e fundit energjetike të mos prekin familjet konsumatore në Republikën e Kosovës. Punimi analizon arsyet thelbësore që çuan në krizën energjetike, në kontekstin lokal dhe ndërkombëtar, si dhe masat e ndërmarra nga vendet e Bashkimit Evropian (BE) dhe vendet e Ballkanit Perëndimor (BP) si rezultat i krizave të tilla. Pasqyra e masave të prezantuara nga BE-ja dhe BP-ja janë mbledhur dhe prezantuar për qëllime informative dhe krahasuese dhe për t'u projektuar në masat më të mira kundër krizës energjetike në kontekstin e Kosovës.

Vëmendje e veçantë i kushtohet politikave të nevojshme për mbrojtjen e grupeve të cenueshme në Republikën e Kosovës dhe atyre jashtë mundësive të ngrohjes qendrore, të identifikuara në këtë punim si grupi i konsumatorëve me “zgjedhje të kufizuar të ngrohjes”. Përveç politikave specifike në lidhje me grupet e cenueshme, ky punim synon të paraqes nëngrupe masash të nevojshme për adresimin e çështjeve të përgjithshme lidhur me krizën e energjisë elektrike në Kosovë, në afat të shkurtër, të mesëm dhe afatgjatë.

Opsionet

Bashkimi Evropian dhe vendet e Ballkanit Perëndimor, përfshirë Kosovën, deri më sot kanë ndërmarrë masa të ndryshme për të mbrojtur konsumatorët dhe bizneset nga ndikimet e rritjes së çmimit të energjisë. Ato ndryshojnë nga vendi në vend, por zakonisht përafrohen rreth masave të tilla si reduktimi i taksës së energjisë/TVSH-së, rregullimi i çmimeve të shitjes me pakicë, kompenzimi te grupet e cenueshme dhe masa të tjera, ndoshta afatshkurtra, me efekt të menjëhershëm. Masat u ndoqën me shpejtësi për miratim për shkak të autoritetit qeveritar mbi politikën fiskale, ndarjen e buxhetit dhe në një masë të caktuar të kontrollit mbi çmimet e energjisë.

Duke qenë se objektivi kryesor i këtij punimi është të propozojë masa për të mbrojtur konsumatorin kosovar nga rritja e çmimit të energjisë elektrike, masat e shfletimit të aplikuara nga Bashkimi Evropian dhe vendet e Ballkanit Perëndimor për këtë çështje do të ndihmonin shumë në identifikimin e tërësisë së masave për të kuptuar, shpikur dhe zbatuar opsionet e mundshme në Republikën e Kosovës. Punimi do të ofrojë gjithashtu një analizë krahasuese të opsioneve të propozuara kundrejt disa prej masave më të aplikuara.

Masat nga shtetet europiane

Vendet e Bashkimit Evropian, si dhe Mbretëria e Bashkuar dhe Norvegjia, zbatuan masa të ndryshme për të mbrojtur konsumatorët nga ndikimi i drejtpërdrejtë i rritjes së çmimeve të energjisë. “Të gjitha masat janë diskutuar dhe propozuara ose miratuar që nga shtatori 2021”.²¹ Secili shtet anëtar zbatoi masat e tij individualisht, por u përgjigj në mënyrë të ngjashme. Bruegel, instituti evropian i specializuar në ekonomi, i klasifikoi masat e ndërmarra nga vendet e përmendura në gjashtë lloje (shih tabelën 1):

1. Taksa e reduktuar e energjisë/TVSH, e prezantuar nga 11 vende
2. Rregullimi i çmimeve me pakicë, i prezantuar nga 8 vende
3. Rregulloret e çmimeve me shumicë, të prezantuara nga 5 vende
4. Transfertat për grupet vulnerabël, të prezantuara nga 18 vende
5. Mandat për firmat shtetërore, i prezantuar nga 4 vende
6. Taksa/rregullore mbi fitimet e papritura, e prezantuar nga 6 vende

Nga gjashtë llojet e masave të paraqitura për të mbrojtur konsumatorët nga rritja e çmimeve të energjisë, politika më e zakonshme e miratuar ishte transferimi te grupet vulnerabël (18 vende), e ndjekur nga reduktimi i taksës/TVSH-së për energjinë (11 vende), rregullimi i çmimeve me pakicë, e kështu me radhë. Këto politika përfaqësojnë masa afatshkurtra dhe duket se janë përfshirë në "kutinë e mjeteve" të publikuara të Komisionit Evropian për qeveritë kombëtare brenda bllokut për të ofruar lehtësim afatshkurtër për konsumatorët më të cenueshëm dhe për të mbështetur kompanitë evropiane²², publikuar më 13 tetor 2021. "Kutia e mjeteve" përfaqëson gjithashtu "masat afatmesme për sistemin e energjisë të dekarbonizuar dhe fleksibil"²³, i përbërë nga masa që kërkojnë rritjen e investimeve në burimet e ripërtëritshme dhe eficiencën e energjisë, zhvillimin e kapaciteteve të ruajtjes së energjisë, rishikimin e dizajnit të tregut të energjisë elektrike, rishikimin e sigurisë së furnizimit me gaz, etj.

²¹ Bruegel, National policies to shield consumers from rising energy prices, e qasshme në: <https://www.bruegel.org/publications/datasets/national-policies-to-shield-consumers-from-rising-energy-prices/>

²² Irish Examiner, EU to shield consumers from record-high energy prices, e qasshme në: <https://www.irishexaminer.com/business/economy/arid-40721925.html>

²³ European Commission, Press Release, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_21_5204

Tabela 1. Burimi: bruegel.org

Shteti	Taksa e reduktuar energjisë /TV SH	Rregulli mi i çmimeve me pakicë	Rregulli mi i çmimeve shumicë	Transferimet në grupet e cenueshme	Mandat i për firmat shtetërore	Taksa/rregulloret mbi fitimet e papritura	Tjera
Austria				✓			
Belgjika	✓	✓		✓			✓
Bullgaria		✓				✓	✓
Çekia	✓			✓			
Qipro	✓				✓		
Danimarka				✓			
Estonia	✓			✓			
Franca			✓	✓	✓	✓	✓
Gjermania	✓			✓		✓	✓
Greqia				✓	✓		
Hungaria		✓					
Irlanda	✓			✓			✓
Italia	✓			✓		✓	
Letonia				✓			
Lituania		✓		✓			✓
Luksemburgu				✓			
Holanda	✓						
Norvegjia				✓			
Polonia	✓	✓		✓			
Portugalia	✓		✓		✓		
Rumania		✓	✓	✓		✓	
Spanja	✓	✓	✓	✓		✓	
Suedia				✓			
Mbretëria e Bashkuar		✓	✓			✓	

Masat nga shtetet e Ballkanit

Vendet e Ballkanit Perëndimor, ngjashëm me vendet e BE-së, ndërmorën masa për të mbrojtur qytetarët e tyre nga fatkeqësitë në sektorin e energjisë. Masat e prezantuara dhe të zbatuara nga vendet e Ballkanit Perëndimor janë shumë më të pakta në krahasim me ato të vendeve të BE-së. Kjo është e kuptueshme duke pasur parasysh pozitën shumë më të mirë ekonomike të BE-së në krahasim me BP-në. Për këtë punim, është e rëndësishme të shikohen edhe masat e BP-së, për shkak të ngjarjeve të përgjithshme, mbështetjes reciproke dhe ndërvarësive në sektorin e energjisë, si dhe mjedisit të ngjashëm ekonomik me atë të Republikës së Kosovës.

Disa pika kryesore të zhvillimeve më të fundit në sektorin e energjisë në lidhje me ndërveprimin e sektorit energjetik të vendit të Ballkanit Perëndimor janë:

- Republika e Kosovës importon pjesën më të madhe të energjisë elektrike nga Serbia dhe Bosnja dhe Hercegovina.
- Republika e Kosovës dhe Shqipëria kanë krijuar një bllok të përbashkët rregullator të energjisë dhe një treg të përbashkët të shkëmbimit të energjisë si masa që do të zhvillojnë tregun e energjisë në të dy vendet.
- Maqedonia po importon qymyr të Kosovës, duke rritur gjendjen financiare të Korporatës Energjetike të Kosovës (KEK) si prodhuesi më i madh i energjisë elektrike në Kosovë.²⁴
- Operatori i Sistemit të Transmisionit të Kosovës (KOSTT) është bërë i pavarur nga Operatori i Sistemit të Transmisionit serb. Para këtij zhvillimi, **“Kosova vlerësohet të ketë humbur deri në 12 milionë euro në vit, pasi mbledhja e tarifave të transmisionit të energjisë që kalon nëpër Kosovë, është bërë nga shteti i Serbisë në emër të Kosovës”**.²⁵ KOSTT tani do të jetë në gjendje të arkëtojë rreth 12 milionë euro në vit kalendarik.

Sipas këtyre zhvillimeve të fundit, disa aspekte në sektorin energjetik janë përmirësuar për Kosovën, veçanërisht krijimi i mekanizmave të përbashkët energjetik me Shqipërinë, pavarësia e KOSTT, duke rezultuar në 12 milionë euro shtesë të ardhura dhe potencial për eksport të linjitit në Maqedoni. Është e rëndësishme të kuptohen ndërlidhjet dhe gjendja e punëve në lidhje me tregjet e energjisë ndërmjet vendeve të Ballkanit Perëndimor, pasi masa të caktuara që duhet të zbatohen mund të justifikohen në bazë të këtyre marrëdhënieve. Kjo është veçanërisht e rëndësishme në aspektin e mekanizmave të sapokrijuar të Shqipërisë dhe Kosovës në sektorin e energjisë. Krahasimi i masave të propozuara tashmë nga vende të ngjashme mund të jetë i frytshëm.

²⁴ Reuters, e qasshme në: <https://www.reuters.com/markets/commodities/north-macedonia-eyes-3-million-tons-kosovo-coal-2021-12-10/>

²⁵ Radio Evropa e Lire, e qasshme në: <https://www.evropaelire.org/a/kosova-kostt-blloku-shqiperi-/30566663.html>

Më poshtë janë paraqitur masat e prezantuara nga vendet e Ballkanit Perëndimor për të adresuar krizën energjetike:

Shqipëria shpalli gjendjen e jashtëzakonshme më 3 tetor 2021. Menjëherë pas deklaratës së jashtëzakonshme, ajo prezantoi një **“plan me tre pika”**²⁶ për të zbutur krizën energjetike. Planu u vendos për të ofruar menjëherë 100 milionë euro si subvencion për kompaninë e vetme të furnizimit me energji elektrike në Shqipëri, për të garantuar një furnizim të pandërprerë me energji elektrike për të gjithë dhe për të mbrojtur familjet dhe bizneset e vogla nga rritja e çmimit të energjisë elektrike. Thuhej se 100 milionë euro të tjera do të jepeshin në fillim të vitit 2022.

Bosnja dhe Hercegovina është një eksportues neto i energjisë elektrike. “Vlera e eksporteve të energjisë elektrike të Bosnjë-Hercegovinës në vitin 2021 është rritur me 66,9% krahasuar me vitin 2022, në 830 marka të konvertueshme (rreth 424 milionë euro)”²⁷. Rritjet e mundshme të çmimit të energjisë elektrike në Bosnje dhe Hercegovinë kanë qenë objekt i raportimeve në media, por deri më sot çmimet mbeten të pandryshuara.

Maqedonia e Veriut miratoi masat parandaluese në verën e vitit të kaluar²⁸ që konsiston në uljen e TVSH-së nga 18% në 5% për faturat e energjisë elektrike. 10,6 miliardë denarë ose 176 milionë euro u transferuan në termocentralet e Maqedonisë së Veriut. Maqedonia e Veriut rriti pagat dhe vlerat e pensionit që ishin më të ulëta se mesatarja. Qeveria ka paraqitur një paketë prej 26 masash me vlerë 400 milionë euro për të ruajtur standardet e jetesës për qytetarët e saj dhe për të mbrojtur ekonominë.

Mali i Zi nuk planifikon të rrisë çmimin e energjisë elektrike gjatë vitit 2022, bazuar në deklaratën e kreut të EPCG.²⁹ Në vitin 2021 është ofruar ndihmë përmes paketave të masave për ekonominë dhe qytetarët, fillimisht në para të gatshme dhe më pas përmes subvencioneve për energji elektrike në bashkëpunim me Elektroprivreda dhe më pas përmes asistencës në dhjetor.³⁰ Gjithashtu, qeveria malazeze ka subvencionuar 77.753 ose 63.03% të numrit të përgjithshëm të pensionistëve me pagesë të njëhershme prej 50 euro për person.

Serbia ka kufizuar çmimet e energjisë elektrike për përdoruesit industrialë dhe kompanitë shtetërore të mbrojtjes deri në qershor 2022.³¹ Ndërkohë, është bërë e ditur se çmimet për familjet do të rriten me 3.4%, duke filluar nga 1 shkurti 2022.³²

Shumëllojshmëria e masave të paraqitura nga vendet e Ballkanit Perëndimor dominohet nga subvencionet drejtpërdrejt për furnizuesit ose prodhuesit e vetëm të energjisë elektrike, si në rastin e Shqipërisë, Maqedonisë së Veriut dhe Kosovës. Masat e tjera konsistojnë në pagesat e njëanshme për

²⁶ Shqiptarja.com, e qasshme në: <https://shqiptarja.com/lajm/vendi-ne-emergjence-energjietike-rama-prezanton-sot-planin-e-masave-per-perballimin-e-krizes-dhe-mbrojtjen-e-familjeve-e-biznesit-te-vogel-nga-rritja-e-cmimeve>

²⁷ Balkan Green Energy news, e qasshme në: <https://balkangreenenergynews.com/soaring-prices-push-up-bih-electricity-exports-to-all-time-high/>

²⁸ Government of the Republic of Northern Macedonia, available at: <https://vlada.mk/node/28088?ln=sq>

²⁹ Radio i Televizija Crne Gore (RTCG), e qasshme në: <https://rtcg.me/vijesti/ekonomija/347293/ne-planiramo-poskupljenje-struje.html>

³⁰ Government of Montenegro, e qasshme në: <https://www.gov.me/clanak/mfss-i-fond-pio-ce-pomoci-penzionerimasa-388-miliona>

³¹ SeeNews, Serbia to cap power prices for industrial consumers until June 2022, e qasshme në: [https://seenews.com/news/serbia-to-cap-power-prices-for-industrial-consumers-until-june-2022-767612#:~:text=BELGRADE%20\(Serbia\)%2C%20December%202030,a%20surge%20in%20power%20prices](https://seenews.com/news/serbia-to-cap-power-prices-for-industrial-consumers-until-june-2022-767612#:~:text=BELGRADE%20(Serbia)%2C%20December%202030,a%20surge%20in%20power%20prices)

³² BBC News in Serbian, e qasshme në: <https://www.bbc.com/serbian/lat/srbija-55800781>

grupet vulnerabël si në rastin e Malit të Zi dhe një rritje të pensioneve dhe pagave në rastin e Maqedonisë së Veriut. Maqedonia e Veriut gjithashtu uli TVSH-në në çmimet e energjisë elektrike, një masë e zakonshme midis vendeve të BE-së. Serbia ngriu çmimet e energjisë elektrike, ndërsa Bosnja dhe Hercegovina, ndryshe nga pjesa tjetër, fitoi para nga eksportet e energjisë elektrike të realizuara me çmimet më të larta.

Masat e Republikës së Kosovës

Republika e Kosovës, siç është trajtuar në seksionin e deklaratës së problemit, ka pasur vështirësitë e saj të drejta që dalin nga kriza energjetike. Importi i energjisë elektrike të nevojshme me çmime të larta e atmosferike dhe dështimi i njësisë B2 të termocentralit Kosova B e vendosi Kosovën në një situatë shumë të vështirë duke rezultuar në ndërprerje të energjisë elektrike në mes të dimrit të vitit 2021. Kjo dobësi u pasua nga rritja e çmimeve të mallrave, pagat e ulëta dhe papunësia e lartë, duke rrezikuar potencialisht mirëqenien e qytetarëve të saj dhe veçanërisht të atyre më të cenuarve, të varfërve që marrin ndihmë sociale, pensionistëve, të papunëve dhe atyre që jetojnë me paga minimale.

Republika e Kosovës ka ndërhyrë duke subvencionuar një pjesë të faturës së energjisë elektrike për konsumatorët familjarë të energjisë elektrike me një çmim prej 100 milionë euro. Rriti pak pensionet dhe rriti pagën minimale me sindikatat që përfaqësonin punëtorë nga të gjithë sektorët. Çmimet e energjisë elektrike janë rritur me gati 100%, duke synuar ata që tejkalojnë kufirin e konsumit të energjisë elektrike, të vendosur në 800 kWh. KESCO ka vënë në dukje se bllok-tarifa do të prekë 22% të konsumatorëve. Për shkak të mungesës së mjeteve të tjera të ngrohjes gjatë periudhës së dimrit “75% e konsumit të përgjithshëm në vend shpenzohet për ngrohje”.³³ Ndërkohë që rritja nuk do të ndihet për momentin, ajo do të fillojë të prek rëndë buxhetet e konsumatorëve pas datës 31 mars 2023. Ndërkohë, tarifatat e biznesit kanë mbetur të njëjta për të mbrojtur fushëveprimtarinë e tyre.

Bazuar në mësimet e nxjerra nga masat e prezantuara dhe të zbatuara nga vendet e BE-së, vendet e Ballkanit Perëndimor, dhe rrethanat specifike që kanë të bëjnë me Republikën e Kosovës, masat opsionale që synojnë të mbrojnë konsumatorët kosovarë nga kriza e ardhshme energjetike konsistojnë në ndërhyrjet politike, ekonomike, ato të natyrës sociale dhe teknologjike. Bazuar në afatet kohore të nevojshme për zbatimin, ato kategorizohen në masa të menjëhershme, afatmesme dhe afatgjata.

- 1. Masat e menjëhershme konsistojnë në veprime që mund të kryhen në mënyrë ad-hoc, por me mjete të planifikuara ose të ndara përpara ngjarjes.**
- 2. Masat afatmesme përkojnë rreth aktiviteteve që lidhen me investimet në sektorin energjetik me përzjerje adekuate energjetike si garancia e vetme e sigurisë dhe mjaftueshmërisë së energjisë (korniza kohore 5-10 vjet).**
- 3. Masat afatgjata konsistojnë në aktivitete në lidhje me përdorimin alternativ të qymyrit dhe masat kur termocentrali është dekomisionuar.**

³³ Kosovo.energy, e qasshme në: <https://kosovo.energy/keds-rreth-75-konsumit-te-energji-se-po-perdoret-per-ngrohje/>

Masat e menjëhershme për mbrojtjen e konsumatorëve dhe bizneseve:

1. Sigurimi i mbështetjes së të ardhurave emergjente për konsumatorët e varfër me energji, nëpërmjet:
 - 1.1. Pagesave prej një herë në muajt e dimrit
 - 1.2. Pagesa e pjeshme e faturave të energjisë elektrike,
 - 1.3. Tre muaj shtyrje të pagesave të faturave, për muajt e ngarkuar;
2. Vendosja e masave mbrojtëse për të shmangur shkëputjet nga rrjeti,
3. Sigurimi i reduktimeve të përkohshme, të synuara në normat e taksave për familjet në nevojë,
4. Sigurimi i ndihmës për kompanitë ose industritë me intensitet energjie,
5. Ndërmarrja e një studimi të kostos së shërbimit - kjo është një analizë e detajuar që cakton kostot për çdo klasë klienti bazuar në atributet e konsumit të klasës, pasi kjo mund të identifikojë nëse një grup i caktuar klientësh është goditur në mënyrë indirekte nga rritjet,
6. Të sigurohet që shoqëria e furnizimit me energji elektrike të kryejë një blerje të kujdesshme financiare të energjisë elektrike nëpërmjet kontratave të specicionit me çmime të arsyeshme.
7. Zbatimi i mirëmbajtjes së termocentraleve në intervale të rregullta për të shmangur dështimet teknike,
8. Ndalimi i subvencionimit të faturave të energjisë elektrike për minoritetin serb në veri të Kosovës, dhe orientimi i fondeve të tilla drejt investimeve në burime të ripërtëritshme, efikasitet të energjisë dhe subvencionimi të grupeve të cenueshme,
9. Ndërmarrja e fushatave për të riformuar zakonet e konsumit të energjisë elektrike,
10. Ndarja e fondeve shtesë për Fondin Kosovar për Efikasitet të Energjisë (KEEF),
11. Heqja e TVSH-së për panelet solare,³⁴
12. Heqja e TVSH-së për pelet,
13. Subvencionimi i paneleve diellore dhe pompave të ngrohjes për bizneset dhe familjet me më pak të ardhura dhe kushte më të vështira ekonomike,
14. Fushata të mëdha sensibilizuese për kursimin e energjisë dhe vetëprodhimin e energjisë,
15. Taksa shtesë për pajisjet joeficiente.

Masat afatmesme për mbrojtjen e konsumatorëve dhe bizneseve:

1. Rritja e investimeve në burimet e ripërtëritshme duke përshpejtuar ankandet e burimeve të ripërtëritshme dhe duke lehtësuar proceset,
2. Zhvillimi i projekteve të ngrohjes qendrore për tetë komunat e Kosovës, bazuar në burimet e ripërtëritshme,
3. Hartimi i programeve të subvencionimit për të rritur izolimin e shtëpisë dhe përdorimin e pajisjeve të ngrohjes me efikasitet energjetik, veçanërisht për ata që nuk kanë alternativa për ngrohje,
4. Eksplorimi i përfitimeve të mundshme të prokurimit të përbashkët vullnetar të importeve të energjisë elektrike nga Shqipëria dhe Kosova dhe hartimi i programeve të shkëmbimit të energjisë që plotësojnë më së miri nevojat sezonale të ofertës dhe kërkesës,
5. Liberalizimi i tregut të energjisë, për të rritur rolin e konsumatorëve duke i fuqizuar ata të zgjedhin dhe ndryshojnë furnizuesit,
6. Nxitja e bizneseve përmes lehtësimit të taksave për të prodhuar energjinë e tyre elektrike,

³⁴ INDEP, Parimet e Rimëkëmbjes së Gjellbër, e qasshme në: https://indep.info/wp-content/uploads/2022/01/BTD_INDEP_Punimi-2_ALB.pdf

7. Kryerja e auditimeve për të siguruar investimet e duhura në rrjetin e shpërndarjes për të minimizuar humbjet në rrjet,
8. Bashkimi i tregut të energjisë, duke filluar fillimisht me Shqipërinë, e më pas me të gjitha vendet e tjera të rajonit.³⁵

Masat afatgjata për mbrojtjen e konsumatorëve dhe bizneseve:

Republika e Kosovës duhet të krijojë një think tank për të parë nga afër mundësitë për përdorime alternative ekologjike të thëngjillit pas heqjes së termocentraleve me thëngjill. Nxjerrja e hidrogjenit nga qymyri nëpërmjet procesit të gazifikimit të qymyrit duhet të jetë me vlerë studimi, për sa i përket fizibilitetit ekonomik për përdorim në prodhimin e energjisë elektrike dhe ngrohjes dhe si lëndë djegëse për përdorim automobilistik, detar, ajror ose industrial. Gjithashtu, ndërtimi i kapaciteteve të reja gjeneruese me qëllim të diversifikimit të burimeve gjeneruese dhe rritjes së kapaciteteve prodhuese për të plotësuar kërkesat e konsumatorëve për energji elektrike duhet të jetë synimi kryesor për të ardhmen. Fokusimi në burimet e rinovueshme si e ardhmja e sektorit të energjisë dhe të pastër duhet të jetë objektivi kryesor në të cilin duhet të mbështetet Qeveria e Kosovës.

³⁵ INDEP, Bashkimi energjetik Kosovë – Shqipëri, e qasshme në: https://indep.info/wp-content/uploads/2021/11/INDEP_Bashkimi-energjetik-Kosove-Shqiperi.pdf

Analiza e opsioneve

Analiza e masave afatshkurtra

- 1. Ofrimi i mbështetjes emergjente për konsumatorët e varfër me energji nëpërmjet pagesave të njehershme në muajt e dimrit, duke lejuar pagesat e pjesshme të faturave, ose duke lejuar shtyrje për muajt e dimrit, mund të synohet për ata më të cenuarit, veçanërisht konsumatorët në mirëqenien sociale.** Aktualisht, sipas të dhënave të ASK-së, janë 26,000 familje në ndihmë sociale. Një mbështetje e tillë do të siguronte që konsumatorët e varfër me energji të mos bëjnë kompromis duke privuar veten nga ushqimi, veshmbathja dhe nevoja të tjera për shkak të pagesës së faturave të energjisë elektrike. Qeveria e Kosovës mund të identifikojë lehtësisht regjistrat e familjeve të tilla dhe të ofrojë mbështetje të synuar. Një nga pagesat për muajt e dimrit duhet të prek pensionistët, të paktën ata që jetojnë me pensione bazë të moshës, si në rastin e Malit të Zi.
- 2. Vendosja e masave mbrojtëse për të shmangur shkëputjet nga rrjeti, veçanërisht gjatë muajve të dimrit për konsumatorët në nevojë.** Kjo masë duhet të zbatohet edhe për njerëzit që jetojnë në ndërtesa të reja shumëkatëshe pa ngrohje qendrore. Ndërtesat që strukturisht i pengojnë banorët të përdorin mjete të tjera ngrohjeje, p.sh. djegia e drurit ose gazit, duhet të identifikohen dhe kategorizohen si p.sh. grupi i konsumatorëve me "zgjedhje të kufizuar të ngrohjes" dhe për këtë arsye të mbrohen nga shkëputjet gjatë muajve të dimrit.
- 3. Sigurimi i reduktimeve të përkohshme të synuara në normat e taksave për familjet e cenueshme për periudha të caktuara ose në muajt e dimrit.** Kjo është një masë e drejtpërdrejtë për t'u administruar me qeverinë për uljen e TVSH-së për energjinë elektrike, ndërsa regjistrat e familjeve në nevojë mund të merren nga Ministria e Mirëqenies Sociale. Kjo masë mund të përdoret në kombinim me masat një dhe dy, ose si zëvendësim për këtë çështje
- 4. Sigurimi i ndihmës për kompanitë apo industritë me intensitet energjie për të ruajtur punësimin dhe zhvillimin ekonomik në vetvete.** Tarifa e energjisë elektrike për bizneset nuk është rritur, megjithatë në rishikimin e radhës tarifor për një rritje të tarifave të biznesit, duhet të merren parasysh disa masa lehtësuese. Reduktimet e synuara të taksave në këmbim të zhvillimit të gjenerimit të vet (gjithashtu një masë afatmesme) nga bizneset, mund të ofrojnë një mekanizëm të shkëlqyer për rritjen e burimeve të ripërtëritshme, sigurimin e vetë-gjenerimit energjetik në biznes dhe rrjedhimisht një të ardhme të begatë.
- 5. Ndërmerrni një studim të kostos së shërbimit.** Kjo është një analizë e detajuar që cakton kostot për çdo klasë klienti bazuar në atributet e konsumit të klasës. Kjo do të sigurojë që tarifat jodiskriminuese të aplikohen në të gjithë grupet e konsumatorëve dhe të shmangët subvencionimi i një grupi në kurriz të një tjetri. Kjo masë mund të korrigjojë "defektet" e konstatuara në rishikimin e fundit të tarifave në Republikën e Kosovës, lidhur me metodologjinë e pragut 800 kWh, vendim ky që tenton të prekë shumicën e grupeve të konsumatorëve që nuk kanë zgjedhje të tjera për ngrohjen e amvisërisë. ZRRE-ja ka aftësitë për të ndërmarrë një studim të tillë, me ekspertizë të brendshme ose një konsulent të kontraktuar, ose një kombinim. Parlamenti i Kosovës dhe komisionet përkatëse që mbikëqyrin çështjet e ZRRE-së duhet të propozojnë një studim të tillë si çështje urgjente.

6. **Të sigurohet që Kompania e Furnizimit me Energji elektrike të operojë me një blerje të kujdesshme financiare të energjisë elektrike përmes kontratave të speditonit me çmime të arsyeshme si mjet për të siguruar stabilitetin e çmimeve në sektorin energjetik kosovar.** Sigurimi i kontratave të ardhshme të importit të energjisë elektrike, bazuar në zhvillimet e ardhshme të energjisë të studiuara mirë dhe mprehtësinë e shëndoshë financiare, mund të ndihmojë në kapërcimin e rreziqeve që lidhen me luhatjet e çmimeve në këtë treg shqetësues energjie. KEDS duhet t'i ketë të gjitha mjetet për të ndërmarrë aranzhime të tilla kontraktuale, ndërsa ZRRE duhet të sigurojë që KEDS-i të mbetet i përkushtuar për t'u angazhuar në të gjitha aktivitetet e dobishme për sigurinë e furnizimit me energji elektrike, mjaftueshmërinë dhe përbalueshmërinë.
7. **Zbatimi i mirëmbajtjes së termocentralit në intervale të rregullta për të shmangur dështimet teknike të cilat dëmtojnë në masë të madhe aftësitë e prodhimit të energjisë elektrike të Republikës së Kosovës, veçanërisht gjatë periudhës së dimrit kur kërkesa tejkalon furnizimin vendor për përafërsisht 300 MWh.** Mirëmbajtja e nevojshme e termocentraleve gjatë sezonit të verës do të zvogëlojë rastet e dështimeve në termocentrale dhe do të kursejë pasoja të ngjashme me ato të dhjetorit 2021, të cilat e privuan Kosovën nga 339 MWh, dëshpërimisht të nevojshme.
8. **Ndalimi i subvencionimit të faturave të energjisë elektrike për pakicën serbe në veri të Kosovës dhe devijimi i fondeve të tilla drejt investimeve në burimet e ripërtëritshme, eficientë dhe energjisë dhe subvencionimit të grupeve vulnerabël duke krijuar një peizazh politik që inkurajon pakicën serbe të paguajë faturat e tyre të energjisë elektrike.** Qeveria duhet të shtojë aktivitetet e saj, pra dialogun teknik, presionin e bashkërenduar nga palët e treta si përfaqësuesit e BE-së dhe të ngjashme, për të arritur një marrëveshje që do t'u mundësonte ofruesve të energjisë elektrike të marrin pagesa nga ai rajon i Kosovës. “Kostoja e energjisë së shpenzuar në komunat me shumicë serbe në veri është rreth 12 milionë euro në vit” dhe deri vonë është klasifikuar si humbje e rjetit për përcaktimin e tarifave. 12 milionë euro shtesë që rezultojnë mund të përdoren për të subvencionuar masat qoftë të menjëhershme apo afatmesme, duke përfshirë familjet e cënueshme të pakicës serbe.
9. **Ndërmerrni fushata për të riformësuar zakonet e konsumit të energjisë elektrike** me premisën se energjia elektrike mund të kursehet duke ndryshuar sjelljen tonë ndaj përdorimit, zgjedhjet tona të pajisjeve elektrike për sa i përkettributeve të tyre të efikasitetit të energjisë, gatishmërisë për izolimin e shtëpisë dhe prodhimit të energjisë së rinovueshme nga familjet, të tilla si panelet fotovoltaike. Natyrisht, nisma të tilla kërkojnë mjete të konsiderueshme financiare, megjithatë, kreditë e gjelbra mund të merren për të ndihmuar. Banka TEB “u mundëson klientëve individualë të financojnë kredi individuale për të kryer investime/renovime në shtëpitë/banesat e tyre, duke përmbushur kriteret e përcaktuara nga BERZH, të cilat mbështeten nga një grant nga Komisioni Evropian prej 15 deri në 20% të vlerës së kredisë. për çdo klient”³⁶.

³⁶ TEB Bank, Green Loans, e qasshme në: <https://www.teb-kos.com/en/index.php/fushata/kredia-e-gjelber>

- 10. Ndarja e mjeteve shtesë për Fondin Kosovar për Eficiencë të Energjisë (FKEE)** do të kontribuojë në rritjen e numrit të projekteve në të cilat ky institucion kontribuon, duke kontribuar në uljen e konsumit të energjisë elektrike dhe rritjen e masave për eficiencë të energjisë. Një masë e tillë do të lehtësojë krizën energjetike dhe varësinë nga importi që ka Kosova.
- 11. Heqja e TVSH-së për panelet solare do ta bënte më të favorshme aplikimin e kësaj teknologjie dhe do të lehtësonte ekonomikisht instalimin e paneleve diellore nga konsumatorët për vetëkonsum.** Heqja e Tatimit mbi Vlerën e Shtuar, e cila është 18% për këto pajisje, do të stimulojë investitorët që të investojnë në projekte të reja në Kosovë. Një politikë e tillë ndihmon tranzicionin energjetik, hap vende të reja pune dhe mundëson përshpejtimin e procesit të dekarbonizimit.
- 12. Heqja e TVSH-së për peletin.** Peletet përdoren për ngrohjen e banesave në soba me pelet dhe kaldaja me pelet, si dhe për prodhimin e nxehtësisë, avullit dhe energjisë elektrike në industrinë e shërbimeve dhe prodhimin e energjisë. Favorizimi i peletit për ngrohje dhe subvencionimi i tyre do të zvogëlonte kërkesën për energji elektrike për ngrohje dhe në të njëjtën kohë do të reduktoheshin emetimet e gazrave serrë.
- 13. Subvencionimi i paneleve solare dhe pompave termike për bizneset dhe familjet me më pak të ardhura dhe kushte më të vështira ekonomike.** Bizneset dhe familjet në nevojë janë një kategori që duhet të subvencionohen nga qeveria. Me subvencionimin e bizneseve mundësohet lirimi i çmimeve të artikujve, rritja e fuqisë punëtore dhe më shumë siguri furnizimi për ta. Subvencionimi i familjeve në nevojë, duke ditur se shumica e tyre nuk kanë izolim të mirë të shtëpisë dhe aftësinë për të paguar energjinë elektrike, do të ishte një masë parandaluese ndaj konsumit të tepërt dhe rritjes së kapaciteteve prodhuese. Mjetet e ndara për subvencionimin e faturave të energjisë elektrike do të kontribuonin më shumë nëse investohen në rritjen e masave të eficiencës së energjisë dhe rritjen e konsumatorëve vetë-prodhues.
- 14. Fushata të mëdha sensibilizuese për kursimin e energjisë dhe vetëprodhimin e energjisë.** Fushatat ndërgjegjësuese dhe informacioni i qartë mundësojnë një kuptim më të mirë të teknologjisë efikase dhe masave të kursimit të energjisë. Prandaj, informimi i drejtë i qytetarëve përmes fushatave të mëdha sensibilizuese kontribuon në kursimin e energjisë dhe arritjen e objektivave strategjike.
- 15. Taksa shtesë për pajisjet joefikase.** Duke taksuar ekstra pajisjet joefikase, favorizohen produktet që përdorin më pak energji për të kryer të njëjtën punë. Në këtë rast, produktet efikase bëhen ekonomikisht më konkurruese në treg.

Korporata e Sfidës së Mijëvjeçarit (MCC)³⁷, Fondi Kosovar i Eficiencës së Energjisë (FKEE)³⁸, dhe organizata të tjera relevante ofrojnë fonde të konsiderueshme për projektet e eficiencës së energjisë në lidhje me izolimin në sektorin publik. Qeveria e Kosovës duhet të angazhohet në një dialog me të dyja për të shtrirë financimin e tyre për eficiencën e energjisë tek amvisëritë, veçanërisht konsumatorët e cenueshëm të energjisë. Fondi Kosovar për Eficiencë të Energjisë (AKEE) mund të kontribuojë në këtë mobilitet të shtuar në investimet për eficiencë të energjisë drejt konsumatorëve familjarë.

³⁷ Millennium Challenge Corporation in Kosovo site, e qasshme në: <https://www.mcc.gov/where-we-work/country/kosovo>

³⁸ Kosovo Energy Efficiency Fund site, e qasshme në: <https://fkee-rks.net/en/>

Analiza e masave afatmesme

- 1. Rritja e investimeve në burimet e ripërtëritshme duke përsheptuar ankandet e burimeve të ripërtëritshme dhe proceset e lejeve për të zënë këtë momentum të mundshëm theksoi rëndësinë e sigurisë së energjisë, nevojën për kapacitete të mëtejshme dhe burime të disponueshme për këtë çështje. ZRRE-ja dhe organizatat tjera relevante duhet të krijojnë dhe ndërmarrin procese dhe procedura për të mundësuar ankande të shpejta të rinovueshme. ZRRE-së duhet t'i jepet e gjithë mbështetja e nevojshme nga institucionet përkatëse të Kosovës dhe mbështetja financiare dhe ligjore e nevojshme për të zbatuar ndryshimet ose përmirësimet e kërkuara qofshin të natyrës ligjore, procedurale apo trajnim të stafit. Është e nevojshme të shfrytëzohet mundësia për të përfituar nga rritja e fundit e interesit për investime në burimet e ripërtëritshme.**
- 2. Hartimi i një projekti të ngrohjes qendrore për tetë komunat e Kosovës, i bazuar në burimet e ripërtëritshme që krijon një përbërës kritik në përzierjen e energjisë, i cili do të shkarkojë kërkesën për energji elektrike për ngrohje.** Studimi i fizibilitetit financohet nga BE-ja, ndërsa “rezultati pritet të kontribuojë në dekarbonizimin dhe zhvillimin ekonomik të Kosovës, pasi do të hulumtohen burime më të pastra të energjisë, në përputhje me Planin Ekonomik dhe Investues për Ballkanin Perëndimor dhe Agjendës së Gjellbër të BE-së”.³⁹ Qeveria e Republikës së Kosovës duhet të qëndrojë vigjilente dhe të bashkëpunojë ngushtë me Bankën Evropiane të Investimeve (BEI) dhe Bankën Evropiane për Kërkim dhe Zhvillim (BERZH), si ofrues potencial të fondeve për këtë projekt, për të siguruar dhe adresuar çdo sfidë lokale që pengon përparimin e projektit.
- 3. Hartimi i programeve të subvencionimit për të rritur izolimin e shtëpisë dhe përdorimin e pajisjeve të ngrohjes me efikasitet energjetik, veçanërisht për ata që nuk kanë alternativa ngrohjeje, duke siguruar që një grupi konsumatorësh të diskriminuar nga rritja e fundit e tarifave të energjisë elektrike t'i ofrohet një rrugëdalje nga "zgjedhja e kufizuar e ngrohjes".**
- 4. Eksploroni përfitimet e mundshme të prokurimit të përbashkët vullnetar të importeve të energjisë elektrike nga Shqipëria dhe Kosova dhe hartoni programe të shkëmbimit të energjisë që plotësojnë më së miri ofertën sezonale dhe nevojat e kërkesës së secilit vend si një mjet për të siguruar çmime më të ulëta të importit për kontrata më të mëdha.** Nga ana tjetër, të dy vendet duhet të përdorin natyrën plotësuese të sektorëve të tyre të energjisë. Prodhimi i energjisë elektrike në Shqipëri nga hidrocentralet e saj në sezonin e dimrit shpesh tejkalon kërkesën e saj, ndërsa gjatë verës është një importues neto i energjisë elektrike për shkak të sezonit turistik. Kosova, nga ana tjetër, ka energji elektrike me bollëk gjatë verës dhe mungesë të saj gjatë dimrit, deficit i shkaktuar nga përdorimi i energjisë elektrike për ngrohjen e amvisërive. Shqipëria mund të marrë energjinë shtesë që i nevojitet gjatë sezonit turistik nga Kosova dhe Kosova mund ta marrë atë energji nga Shqipëria gjatë dimrit.

³⁹ Balkan Green Energy News, e qasshme në: <https://balkangreenenergynews.com/eight-municipalities-of-kosovo-to-introduce-district-heating/>

5. **Liberalizimi i tregut të energjisë për të rritur rolin e konsumatorit duke i fuqizuar ata të zgjedhin dhe ndryshojnë furnizuesit si një masë për të tërhequr në mënyrë progresive konkurrencën në treg dhe për të korrur përfitimet e eficiencës së përmirësuar në thelb në treg që mund të çojë në çmime konkurruese dhe shërbime më të mira.** Statusi i Kompanisë së vetme të Furnizimit me Energji elektrike, KESCO, e cila pa dyshim pengon liberalizimin e tregut të energjisë elektrike në Republikën e Kosovës, duhet të rivlerësohet për të gjetur zgjidhje të favorshme që do t'i hapin rrugën liberalizimit të tregut të energjisë elektrike.
6. **Nxitja e bizneseve nëpërmjet lehtësimit të taksave për të gjeneruar energji elektrike të ripërtëritshme duke hartuar skema afatgjata të lehtësimit të taksave për investime në prodhimin e energjisë elektrike.** Skemat duhet t'u mundësojnë bizneseve të përfitojnë nga taksat si TVSH-ja, detyrimet e importit dhe akciza, si dhe taksa të tjera përkatëse, në masën që ta bëjnë një investim të tillë të dëshirueshëm dhe ekonomikisht të realizueshëm. Përfitimet e një kapaciteti të tillë shtesë të energjisë elektrike të prodhuar nga skemat e tilla mund të gjurmohen në përmirësimin e furnizimit të përgjithshëm me energji elektrike të Kosovës dhe rrjedhimisht në uljen e shpenzimeve të qeverisë në ndërhyrjet e saj që rrjedhin nga pamjaftueshmëria.
7. **Kryerja e auditimeve për të siguruar investime të duhura në rrjetin e shpërndarjes për të minimizuar humbjet e rrjetit që duken të jenë të larta sipas raporteve të fundit të ZRRE-së.** Sipas Bilancit Vjetor të Energjisë Elektrike dhe Termike 2022, humbjet e lejuara për rrjetin e shpërndarjes së energjisë elektrike janë planifikuar të jenë 945.3 GWh ose 16.04% e kërkesës së përgjithshme në rrjetin e shpërndarjes. Investimet e duhura në rrjetin e shpërndarjes do të reduktojnë humbjet dhe rrjedhimisht do të ulin faturat e konsumatorëve.
8. **Bashkimi i tregut të energjisë, duke filluar fillimisht me Shqipërinë, e më pas me të gjitha vendet e tjera të rajonit.** Integrimi i tregjeve të energjisë është gjithashtu i dobishëm për rritjen e efikasitetit të rrjetit, rritjen e sigurisë së furnizimit dhe reduktimin e nevojës për prodhimin e energjisë. Të gjithë këta komponentë janë avancuar me arritjen e bashkimit në fushën e energjisë ndërmjet Kosovës dhe Shqipërisë. Ndër të tjera, komponentë të tillë krijojnë një treg të pajtueshëm me standarde shumë më të larta, standarde që janë më afër atyre evropiane.

Analiza e masave afatgjata

Sipas Komisionit të Pavarur të Kosovës për Miniera dhe Minerale (KPMM) Republika e Kosovës posedon rezervat e pesta më të mëdha në botë të linjtit të vlerësuara në 12.44 Mt.⁴⁰ Shpenzimi i këtyre rezervave nuk do të jetë i mundur për shkak të strategjive të daljes së linjtit të parashikuara në përputhje me zotimet për neutralitetin e karbonit të 'Deklaratës së Sofjes' të cilat pritet të arrihen deri në vitin 2050. Sipas këtij skenari, Kosova nuk do të jetë në gjendje t'i shterojë rezervat e saj të linjtit. Prandaj, ka kuptim ekonomik të shikojmë alternativa për të përfituar nga ky burim i vlefshëm. Në këto rrethana, nxjerrja e hidrogjenit nga qymyri përmes procesit të gazifikimit të qymyrit duhet të jetë e vlefshme për t'u studiuar, për sa i përket fizibilitetit ekonomik për t'u përdorur në prodhimin e energjisë elektrike dhe ngrohjes dhe si lëndë djegëse për përdorim automobilistik, detar, ajror ose industrial. Përfitimet ekonomike në ndërmarrjen e nxjerrjes së hidrogjenit nga qymyri janë demonstruar nga sipërmarrja japoneze Kawasaki në shtetin australian të Victoria. **“Një sipërmarrje japoneze-australiane ka filluar të prodhojë hidrogjen nga qymyri i murrmë në një projekt pilot prej 500 milionë dollarësh australianë (390 milionë dollarë) që synon të tregojë se hidrogjeni i lëngshëm mund të prodhohet komercialisht dhe të eksportohet në mënyrë të sigurtë jashtë shtetit”**.⁴¹

⁴⁰ The Independent Commission for Mines and Minerals, Mineral Deposits, e qasshme në: <https://kosovo-mining.org/mineral-resources/mineral-deposits/?lang=en>

⁴¹ Aljazeera, e qasshme në: <https://www.aljazeera.com/economy/2021/3/12/dirty-coal-to-hydrogen-trial-aims-for-clean-energy-solution>

Konsiderata të veçanta për grupin e konsumatorëve me zgjedhje të kufizuar të ngrohjes

Përveç grupeve vulnerabël, vëmendje e veçantë duhet t'i kushtohet grupit të konsumatorëve me "zgjedhje të kufizuar të ngrohjes". Siç u përmend më herët në këtë punim, këta janë konsumatorë që jetojnë në ndërtesa të mëdha, të cilave u mungon ngrohja qendrore e ofruar nga Termokos. Ato varen kryesisht nga mjetet individuale të ngrohjes që përdorin energji elektrike dhe në disa raste, ngrohje qendrore e zakonshme për të gjithë ndërtesën që furnizohet me energji elektrike. Prishtina dhe Gjakova janë dy qytetet e vetme në Republikën e Kosovës që posedojnë ngrohje qendrore, mirëpo kapacitetet e tyre nuk i plotësojnë kërkesat. Termokos furnizon ngrohjen nga objekti i kogjenerimit për rreth 16,000 banorë në Prishtinë. "Kapaciteti i tij është 140 MWTH, ndërsa kapaciteti operativ llogaritet të jetë 137,48 MWTH".⁴² "Aktualisht vetëm rreth 23% e kërkesës për ngrohje në Prishtinë është e lidhur në Termokos".⁴³ Në përgjithësi dhe përkundër projekteve të tjera të paralajmëruara për zgjerim të kapacitetit të ngrohjes si "Solar 4 Kosova" nga Termokos, kjo nuk do të adresojë problemet që mund të lindin në afat të shkurtër, pasi ky projekt mund të mos përfundojë brenda 5-10 viteve të ardhshme.

Me kusht që kërkesa për ngrohje në Prishtinë nuk mund të plotësohet, atëherë rekomandojmë një nga ose një kombinim të masave të mëposhtme:

1. Pagesa e njëanshme për blerjen e mjeteve të ngrohjes me efikasitet energjetik për ndërtesat me numër më të vogël amvisërisht, d.m.th 1-20, veçanërisht ato që nuk kanë hapësirë për instalimin e mekanizmave të ngrohjes qendrore,
2. Këshilloni dhe mbështesni mbajtjen e kredive të gjelbra për izolimin e shtëpive dhe pajisjet elektrike me efikasitet energjetik,
3. Këshillimi dhe mbështetja për zgjedhjet e ngrohjes qendrore për ndërtesat me një numër të madh familjesh, p.sh. 20 familje e lart, si p.sh.:
 - a. Pompat termike,
 - b. Shndërrimi i energjisë elektrike për ngrohje qendrore në pelet.

Opsioni 3 duhet gjithashtu të marrë në konsideratë mbështetjen financiare nga qeveria për të mbuluar kostot e studimit, subvencionimin për koston e peletit dhe kostot e konvertimit të pajisjeve të ngrohjes qendrore nga energjia elektrike e ushqyer në atë me pelet ose gjeotermale. Një mbështetje e tillë në mënyrë të pashmangshme do të ulë konsumin e përgjithshëm të energjisë elektrike gjatë dimrit, do të përkthehet në më pak importe të energjisë elektrike, më pak ndotje dhe një rritje më pak të theksuar të faturave të energjisë elektrike.

⁴² Bilanci Afatgjate i Energjisë Termike 2017-2026, page 6, e qasshme në: http://ero-ks.org/2016/Vendimet/V_874_2016_Bilanci_afatgjat%C3%AB_i_Energjisë_Termike_NQ_Termokos.pdf

⁴³ Instrument for Pre-Accession Assistance (IPA II) 2014-2020, page 3, e qasshme në: https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/system/files/2016-12/ipa2015_ks_06_district_heating.pdf

Përfundime

Republika e Kosovës, si shtet i varur nga importi i energjisë elektrike, është prekur nga kriza energjetike. Rritja e çmimeve të importit dhe sasia e kufizuar e burimeve gjeneruese të energjisë elektrike kanë shkaktuar kriza në mbarë botën. Kriza energjetike u pasua me reduktime të energjisë elektrike, probleme të bllokut të termocentraleve dhe rritje të çmimeve të importit. Kriza e mëparshme duhet të japë një mësim dhe të përshpejtojë masat parandaluese dhe lehtësuese ndaj krizave të tjera të mundshme në të ardhmen. Megjithatë, që nga kalimi i muajve të ftohtë e deri më tani, Qeveria e Kosovës nuk ka ndërmarrë masa parandaluese të cilat do të kontribuonin në zbutjen e krizës që pritet të ndodhë në dimrin e ardhshëm.

Shtetet evropiane dhe ato fqinje të Ballkanit kanë marrë tashmë masa pas krizës së fundit. Një gjë e tillë është bërë krahas nevojës për uljen e konsumit dhe rritjen e kapaciteteve prodhuese në mënyrë që problemet e tjera që mund të ndodhin në të ardhmen të përballen shumë më lehtë. Masat e këtyre vendeve janë të fokusuar në efikasitetin e energjisë, duke ditur se rëndësia e rritjes së masave të tilla është e rëndësishme jo vetëm për përballimin e krizës, por edhe për arritjen e objektivave më të mëdhenj si dekarbonizimi dhe tranzicioni energjetik.

Republika e Kosovës duhet të fokusohet në masat dhe veprimet dhe politikat e menjëhershme që japin efekte të menjëhershme në sektorin e energjisë. Duke ditur se muajt e dimrit janë periudha në të cilën qytetarët e vendit tonë rrisin kërkesën për energji elektrike, është e nevojshme të merren masa të menjëhershme për të reduktuar problemet që ka sjellë kriza herën e fundit. Në të njëjtën kohë, krizat duhet të përdoren për të krijuar qëndrueshmëri energjetike dhe jo vetëm për parandalimin apo tejkalimin e tyre, prandaj fillimi i masave më të lehta dhe më të shpejta dhe më pas avancimi me masa që kërkojnë më shumë kohë për t'u përmbushur duhet të jetë synimi i qeverisë të Kosovës.

TVSH-ja për pajisjet solare është një pengesë për qytetarët dhe investimet që ata synojnë të bëjnë në këtë teknologji. Si pajisje që kontribuojnë jo vetëm në prodhimin e energjisë elektrike, por në zbutjen e ndotjes së mjedisit dhe arritjen e procesit të dekarbonizimit, ato barazohen dhe tatohen njësoj si pajisjet joefikase dhe teknologjitë e tjera që lëshojnë sasi të mëdha gazesh serrë. TVSH-ja është një pengesë shtesë që i drejtohet qytetarëve krahas synimit të tyre për të investuar në këtë teknologji.

Subvencionimi i faturave të energjisë elektrike nga Qeveria e Kosovës ka qenë masë për arritjen e paqes sociale dhe nuk është largpamëse. Kjo për faktin se ato mjete janë shpenzuar brenda një periudhe të shkurtër dhe për rrjedhojë nuk kanë ndikuar në uljen e konsumit të energjisë elektrike. Rrjedhimisht, një masë e tillë nuk jep efekte për vitet në vijim dhe Qeveria nuk ka mundësi që çdo vit të sigurojë një shumë të tillë të buxhetit për subvencionimin e tarifave të energjisë elektrike. Prandaj, masat e ofruara në këtë punim janë masa që kategorizohen në periudha kohore dhe të cilat ofrojnë stabilitet dhe lehtësim për të ardhmen e sektorit të energjisë.

Një sasi e konsiderueshme e energjisë elektrike humbet në Kosovë për shkak të izolimit të dobët, dritareve joadekuate dhe masave të tjera joefikase me të cilat janë pajisur shtëpitë kosovare. Eficienca e energjisë është shumë e rëndësishme për faktin se parandalon shpenzimet e panevojshme të energjisë elektrike duke ruajtur të njëjtin nivel komforti. Ndërsa politikat dhe masat e deritanishme nuk përkrijnë me praktika të tilla që çojnë në një të ardhme më të sigurt energjetike.

